

Organizacja struktur Straży Granicznej w Chorzelach w latach 1928-1939

Tworzone w końcu 1918 r. państwo polskie – wśród wielu pilnych potrzeb musiało stworzyć od podstaw system ochrony granic. Realizację tego zadania rozpoczęto pomimo braku uregulowań prawnych, środków finansowych, wyszkolonych kadr i niestabilnych jeszcze granic. Dodatkową trudnością stały się częste zmiany w koncepcji organizacyjnej formacji granicznej, które wynikały z niestabilności politycznej i administracyjnej władz. W ich skutek, zmieniały się rządy, poglądy i formacje graniczne, ich organizacja i dyslokacja oraz ich zadania.

W latach 1918-1921 funkcjonowało kilka formacji granicznych wśród których należy wymienić Straż Gospodarczo-Wojskową, Korpus Straży Skarbowej, Straż Graniczną¹, którą w połowie kwietnia 1919 roku, rozkazem Ministra Spraw Wojskowych² przekształcono w Wojskową Straż Graniczną. Dalsze zmiany spowodowały powstanie i na ogół krótki byt innych formacji granicznych tj. Strzelcy Graniczni, Bataliony Wartownicze, Bataliony Wartownicze, Bataliony Celne. Ich działalność nie przyniosła jednak oczekiwanych efektów, stąd też w 1921 r. podjęto decyzję o utworzeniu Straży Celnej³ [dalej: SC]. W przeciwieństwie do wcześniejszych założeń formacja ta nie miała charakteru wojskowego. Strukturami terenowymi formacji kierowały Dyrekcje Ceł, którym podlegały Inspektoraty Straży Celnej [dalej: ISC]. W obszarze właściwości ISC funkcjonowały Komisariaty SC i podlegające im placówki.

W praktyce okazało się jednak, że Straż Celna w istniejącym kształcie organizacyjnym nie jest w stanie zapewnić należytej ochrony granicy państwowej, co było szczególnie widoczne na granicy ze Związkiem Sowieckim. Stąd w 1924 r. dla ochrony tej granicy utworzono Korpus Ochrony Pogranicza. Od tego czasu zadania ochrony granic II RP realizowały dwie formacje. W 1927 r. podjęto też proces restrukturyzacji Straży Celnej. W miejsce istniejących dotychczas Dyrekcji Ceł wprowadzono Inspektoraty Okręgowe. Dokonano też zmian w dyslokacji. W ich wyniku siedzibę

¹ Tymczasowy dekret Naczelnika Państwa w sprawie utworzenia Straży Granicznej opublikowany w Dzienniku Praw z dnia 18 grudnia 1918 roku.

² Rozkaz Ministerstwa Spraw Wojskowych z dnia 17.04.1919 roku podpisany przez II wiceministra,

³ przygotowania do utworzenia Straży Celnej zainicjowała decyzja Rady Ministrów RP z dnia 10. marca 1920 roku. W jej wyniku utworzono struktury terenowe formacji realizującej zadania w zakresie ochrony granic w latach 1921-1928 tj. do jej przekształcenia w Straż Graniczną.

Mazowieckiego Inspektoratu Okręgowego Nr I przeniesiono z Warszawy i zlokalizowano w Ciechanowie przy ul. Nadrzecznej Nr 22.”⁴.

Proces przebudowy organizacyjnej Straży Celnej został przerwany w marcu 1928 r. kiedy to podjęto decyzję o powrocie do przyjętego wcześniej rozwiązania tworząc Straż Graniczną [dalej: SG]. W dniu 22 marca 1928 roku Prezydent RP Ignacy Mościcki podpisał rozporządzenie o powołaniu nowej formacji a w kwietniu 1928 r. rozpoczęto tworzenie struktur terenowych Straży w oparciu o siedziby i majątek Straży Celnej. Straż Graniczna została otrzymała zadanie ochrony granicy państwowej Rzeczypospolitej Polskiej z Niemcami, Czechosłowacją, Rumunią, Wolnym Miastem Gdańsk oraz obrony polskiej granicy morskiej.

Jednym z ważnych ogniw nowej formacji był Mazowiecki Inspektorat Okręgowy Nr 1 Straży Granicznej w Ciechanowie. Podlegały mu inspektoraty straży granicznej [dalej: ISG] zlokalizowane początkowo w Grajewie, Chorzelach, Działdowie i Grudziądzu. W późniejszym okresie dokonano jednak zmian w ich dyslokacji. Siedzibę 1 ISG ulokowano w Stawiskach, 2 ISG pozostawiono w Chorzelach a 3 ISG zlokalizowano w Brodnicy. Dalsze zmiany spowodowały przeniesienie siedziby 1 ISG do Łomży, 2 ISG do Przasnysza zaś 3 ISG pozostał w Brodnicy.

W organizacji Straży Granicznej w Chorzelach można wyodrębnić na dwa okresy. Pierwszy – od marca 1928 r. do końca sierpnia 1930 r. w którym, zlokalizowano tu siedzibę czterech z pięciu istniejących wówczas szczebli terenowych tj. inspektoratu, komisariatu oraz placówek: II linii (wywiadowczej) i I linii (granicznej). Drugi – od września 1930 r. do początku września 1939 r. w którym mieściła się tutaj siedziba komisariatu i placówek I i II linii.

W początkowym okresie działalności kierownictwo i sztab 2 ISG pozostawiono w Chorzelach. W jego strukturach funkcjonowały:

- Komisariat 1/2 Myszyniec z Podkomisariatem Krukowo wraz z placówkami II linii - Myszyniec i Krukowo oraz plac. I linii: Pudełko, Warmiak Duży, Dąbrowy, Pełty, Ruchaje, Zaręby.
- Komisariat 2/2 Chorzele z placówkami II linii Chorzele, Grabowo, Przasnysz oraz plac. I linii Sosnowek, Chorzele, Wasiły-Zygny.
- Komisariat 3/2 Szczepkowo Borowe wraz z plac. II linii Szczepkowo Borowe i plac. I linii Janowo, Górowo-Trząski, Gołębie⁵.

⁴ Mazowiecki Inspektorat Okręgowy Straży Celnej [dalej: MIO SC] L. 822/27r. – rozkaz dzienny Nr 7 z dnia 22 listopada 1927 r. (pkt XII), Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie [dalej: ASGran] sygn. 172/4.

⁵ rozkaz Nr 1 z 12.03.1928 r. Naczelnego Inspektora Straży Celnej gen. bryg. Stefana Paślawskiego w sprawach organizacji Mazowieckiego Inspektoratu Okręgowego.

– Komisariat 4/2 Działdowo z plac. II linii Działdowo i Mława oraz plac. I linii Peplówek, Chorap Pruski, Krasnołąka, Uzdowo.

W kolejnych latach funkcjonowania formacji dochodziło do zmian w kierownictwie, organizacji i dyslokacji.

Kierownictwo 2 Inspektoratu Straży Granicznej w Chorzelach

W początkowym okresie stan etatowy Inspektoratu Granicznego przewidywał obsadę 3 oficerów, w tym: 1 kierownik w stopniu inspektora, 1 kwatermistrz w stopniu podkomisarza i 1 oficer wywiadowczy w stopniu komisarza oraz 2 szeregowych, w tym: 1 starszy przodownik i 1 przodownik⁶. W składzie etatowym kancelarii IG był przodownik Jan Cieślak⁷.

W późniejszym czasie zmieniała się ilość szeregowych pełniących funkcje sztabowe a część zadań była realizowana przy pomocy szeregowych z placówek II linii, które lokowano w budynkach sztabowych. W składzie drużyny IG pojawiają się inne funkcje m. in. pomocnik oficera wywiadu, kancelista, rusznikarz, szofer, motocyklista, radiotelegrafista.

W praktyce bywało różnie. Wg stanu na dzień 3 lipca 1928 r. w ewidencji IG Chorzele figurują: starszy strażnik Zygmunt Chęciński⁸ i strażnik Ryszard Ciok⁹.

Zdj. obok przedstawia pieczęć okrągłą 2 ISG w Chorzelach z podpisem kom. Wołosiewicza

Kierownik 2 ISG Chorzele

Pierwszym kierownikiem 2 ISG został starszy komisarz Straży Celnej a nast. komisarz [dalej: kom.] Straży Granicznej¹⁰ Witalis Wołosiewicz. Po jego przeniesieniu do Wielkopolskiego

⁶ Min. Skarbu, KSG – rozkaz organizacyjny Nr 1 z dnia 25 stycznia 1930 r. (L. KSG/39/I/Tj/30) - Załącznik Nr I, AAN sygn. 24/8.

⁷ ur. 1898 r. Nr inst. 54. W dniu 20 października 1929 r. już jako starszy przodownik delegowany do komendy Straży Granicznej w Warszawie.

⁸ Maz. IO SG – rozkaz Nr 41 z dnia 3 lipca 1928 r. (pkt I), ASGran. sygn. 188/2.

⁹ Przemianowany do stopnia strażnika w SG z dniem 1 października 1928 r. na podst. R-zu Maz. IO Nr 72 z dn. 26 października 1928 r. Centralne Państwowe Archiwum Historyczne [dalej: CPAH] we Lwowie sygn. 204/1/28.

¹⁰ W Straży Celnej w stopniu starszego komisarza przemianowany do stopnia komisarza SG rozkazem Min. Skarbu, KSG Nr 68 z dnia 12 grudnia 1928 r. (pkt II poz. 19), Archiwum Akt Nowych [dalej: AAN] sygn. 24/2.

Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej – stanowisko kierownika 2 ISG z dniem 1 kwietnia 1929 r. objął inspektor [dalej: insp.] Bernard Zygmunt Miller¹¹. W trakcie swojej służby w Chorzelach w 1930 r. ożenił się z p. Heleną Ciołek c. Józefa i Franciszki z Wronieckich¹². Poza służbą podejmował też działalność społeczną. Z jego inicjatywy doszło do uporządkowania mogił żołnierzy Brygady Syberyjskiej walczącej w 1920 r. okolicach Chorzel. W dniu 26 maja 1930 r. wraz z kierownikiem Mazowieckiego Inspektoratu Okręgowego SG w Ciechanowie – insp. Henrykiem Seberą asystował Prezydentowi RP Ignacemu Mościckiemu, który wizytował pogranicze wschodniopruskie. Z dniem 1 sierpnia 1932 r. przeniesiony służbowo do Śl. IO SG na stanowisko kierownika IG Częstochowa¹³. 13 sierpnia 1932 r. zdał agendy IG Przasnysz¹⁴ a w dniu 27 sierpnia opróżnił mieszkanie służbowe Nr 1 w budynku wynajętym przez Skarb Państwa w Przasnyszu składające się z 4 pokoiów, kuchni i przedpokoju o łącznej powierzchni 76,59 m. kw.¹⁵.

Adiutant

W pierwszym okresie działalności 2 ISG w Chorzelach funkcję adiutanta pełnił podkomisarz [dalej: pkom.] Waław (Bernard ?) Brzozowski¹⁶. Początkowo oddelegowany do dyspozycji Kierownika IG¹⁷, obowiązki swoje objął 16 maja 1928 r. W świetle dokumentów - jeszcze w sierpniu 1928 r. wykonywał obowiązki adiutanta ISG Chorzele¹⁸. Jednak – w związku z wniesioną prośbą – przeniesiony do Dyrekcji Ceu w Warszawie w charakterze

¹¹ ur. 1 maja 1886 r. w Krakowie. W trakcie I wojny światowej służył jako oficer w armii austriackiej. Był uczestnikiem walk o niepodległość w latach 1918-1921. W stopniu kapitana walczył w szeregach Brygady Syberyjskiej z którą przeszedł cały szlak bojowy walcząc także na ziemi przasnyskiej. Za walkę o niepodległość awansowany do stopnia majora ze starszeństwem od 1 czerwca 1919 r. i odznaczony Krzyżem Walecznych i Medalem Niepodległości. Od 1922 r. objął stanowisko dowódcy batalionu w 83 pp a w latach 1925-1927 – w 20 pp. Od października 1927 r. w Korpusie Ochrony Pogranicza na stanowisku dowódcy batalionu granicznego. Z dniem 1 kwietnia 1929 r. reskrytem Ministra Skarbu L.970/Tj. przyjęty do Straży Granicznej¹¹ i wyznaczony na stanowisko kierownika 2. Inspektoratu Straży Granicznej w Chorzelach¹¹.

¹² Maz. IO SG – rozkaz Nr 30 z dnia 13 października 1930 r. (pkt IV), ASGran. sygn. 188/4,

¹³ Maz. IO SG – rozkaz Nr 21 z dnia 16 sierpnia 1932 r. (pkt IV A 1), ASGran. sygn. 188/6.

¹⁴ Tamże, Rozkaz Nr 22 z dnia 26 sierpnia 1932 r. (pkt XIII).

¹⁵ Tamże, Rozkaz Nr 29 z dnia 23 listopada 1932 r. (pkt XVI 1).

¹⁶ W dokumentach archiwalnych na stanowisku adiutanta IG Chorzele wymieniono dwóch Brzozowskich: Waława w stopniu podkomisarza, który funkcję tę wykonywał w VIII/28 r. – zob. ISG Chorzele – rozkaz tajny Nr 16 z dnia 29 sierpnia 1928 r., ASGran. sygn. 188/356 a następnie na podstawie rozkazu oficerskiego Nr 6 – w związku z wniesioną prośbą – przeniesionego do Dyrekcji Ceu w Warszawie w charakterze prowizorycznego referenta celnego (sekretarza) oraz Bernarda w stopniu aspiranta (po przemianowaniu w XII/28 r.) – zob. SRI DOK VIII – meldunek sytuacyjny Nr 98/28 z dnia 6 listopada 1928 r. Centralne Archiwum Wojskowe [dalej: CAW] w Warszawie, sygn. I.371.8/A.426 – który został zwolniony ze służby w Straży Granicznej reskrytem Ministra Skarbu L.KSG/969/I/Tj./29 z dnia 29 marca 1929 r.

¹⁷ Maz. IO SG – rozkaz dzienny Nr 27 z dnia 13 maja 1928 r. (pkt II poz. 2), CPAH we Lwowie, sygn. 204/1/28.

¹⁸ ISG Chorzele – rozkaz tajny Nr 16 z dnia 29 sierpnia 1928 r., ASGran. sygn. 188/356.

pro wizorycznego referenta celnego (sekretarza) z wynagrodzeniem wg IX grupy uposażenia szczebel „a”¹⁹.

W późniejszym czasie zadania adiutanta wypełniał kwatermistrz. Zadania adiutanta w sztabie ISG w praktyce realizował najczęściej oficer na stanowisku kwatermistrza.

Oficer wywiadowczy

Od początku funkcjonowania 2 ISG w obsadzie oficerów sztabu znalazł się aspirant [dalej: asp.] Roman Szablowski²⁰. W Straży Celnej pełnił służbę w stopniu starszego przodownika - nr inst. 8²¹. Z dniem 1 lipca 1928 r. mianowany podkomisarzem Straży Celnej. W Straży Granicznej przemianowany z dniem 1 sierpnia 1928 r. do stopnia aspiranta i przydzielony do Maz. IO SG na stanowisko oficera wywiadu²². Agendy oficera wywiadu 2 ISG objął 11 sierpnia 1928 r. Po przeniesieniu do Przasnysza przydzielono mu mieszkanie służbowe Nr 5 w budynku wynajętym przez Skarb Państwa w Przasnyszu przy ul. Bóźniczej Nr 4 składające się z 2 pokoiów, kuchni i przedpokoju o łącznej powierzchni 58,10 m. kw.²³. Mieszkanie to zwolnił 25 marca 1932 r. z powodu przeniesienia do sztabu IG Gdynia w Pom. IO SG do którego doszło w dniu 29 marca 1932 r.²⁴.

Kwatermistrz

Od maja 1929 r. do końca 1929 r. stanowisko adiutanta i kwatermistrza 2 ISG pkom. Aleksander Dąbrowski.

¹⁹ Inspektorat Straży Granicznej „Brodnica” – rozkaz oficerski Nr 10 z dnia 26 czerwca 1928 r. wydany na podstawie rozkazu ofic. DSG Nr 9 z dnia 22 czerwca 1928 r. (pkt I b), ASGran. sygn. 188/80.

²⁰ ur. 12 lipca 1901 r. w Łomży woj. białostockie, s. Jana i Konstancji. Absolwent Seminarium Nauczycielskiego. 11 listopada 1918 r. wstąpił do POW gdzie otrzymał przydział do służby wywiadowczej na terenie Górnego Śląska. W XII/19 r. przeniesiony na Pomorze do Grupy Operacyjnej gen. Pruszyńskiego. W III/20 r. w składzie Naczelnej Komendy Straży Mazurskiej gdzie prowadził wywiad na terenie objętym plebiscytem. W okresie walk z bolszewikami pełnił funkcję oficera wywiadu I a nast. IV Armii WP. Od X/20 r. oficer informacyjny 48 pp w Stanisławowie skąd 20 marca 1921 r. został zdemobilizowany. Następnie pracował w szkole gdzie w latach 1924-1927 pełnił funkcję kierownika szkoły powszechnej w Czarni pow. ostrołęcki. Nast. w Straży Celnej w stopniu starszego przodownika w IG Chorzele nr inst. 8. Z dniem 1 lipca 1928 r. mianowany podkomisarzem SC w IX st. sł. W Straży Granicznej przemianowany z dniem 1 sierpnia 1928 r. do stopnia aspiranta. Przydzielony do Maz. IO SG na stanowisko oficera wywiadu.. Agendy oficera wywiadu IG 2 objął 11 sierpnia 1928 r. W październiku 1930 r. otrzymał prawo noszenia Odznaki Pamiątkowej SG.

²¹ Maz. IO SG – rozkaz dzienny Nr 43 z dnia 12 lipca 1928 r. (pkt IV.1), CPAH we Lwowie sygn. 204.I.28.

²² SRI DOK VIII – meldunek sytuacyjny Nr 103/28 z dnia 21 listopada 1928 r. CAW sygn. I.371.8/A.426.

²³ Maz. IO SG – rozkaz Nr 11 z dnia kwietnia 1932 r. (pkt XVI a), ASGran. sygn. 188/6.

²⁴ Tamże, Rozkaz Nr 8 z dnia 15 marca 1932 r. (pkt I a 9).

Po jego odejściu do 3 IG Brodnica, stanowisko to objął przeniesiony z Działdowa²⁵ kom. Stanisław Piotrowski²⁶. Pozostawał na nim do końca sierpnia 1930 r. tj. do czasu przeniesienia siedziby sztabu do Przasnysza.

2 Inspektorat Straży Granicznej zakończył okres swojej chorzelskiej działalności w jesieni 1930 r. wraz z przeniesieniem jego siedziby do Przasnysza. Z pewnością był to obiekt wynajmowany przez Skarb Państwa na potrzeby Straży Granicznej. Świadczą o tym zapisy w rozkazach Maz. IO SG dot. przydziału mieszkań służbowych dla oficerów sztabu IG²⁷. W Chorzelach nadal jednak pozostawiono siedzibę komisariatu oraz podległej mu placówki I linii (granicznej).

Komisariaty 2 ISG w latach 1928-1930 – organizacja i dyslokacja

W początkowym okresie budowania struktur terenowych Straży Granicznej dochodziło do wielu zmian zapoczątkowanych jeszcze w okresie funkcjonowania Straży Celnej. Zmiany dokonywane w tym czasie cechuje duża dynamika zarówno w obszarze organizacji – tworzenia nowych lub znoszenia istniejących placówek lub komisariatów, jak również przemieszczania ich siedzib. W ślad za tym dokonywano także przemieszczania strażników do nowoutworzonych miejsc pełnienia służby. Tego typu sytuację można w tym czasie zaobserwować wszędzie. Nie inaczej działo się na odcinku granicy chronionej przez jednostki podległe Mazowieckiemu Inspektoratowi Okręgowemu Nr I Straży Granicznej w Ciechanowie, w tym 2 ISG w Chorzelach.

Komisariat 1/2 Myszyniec

Pozostawiono dotychczasową numerację K-tu - 1/2. W okresie od 19 listopada 1928 r. do 31 marca 1929 r. kierował nim kom. Bronisław Benit²⁸ (w dokumentach występuje też jako Benita) a stanowisko pomocnika kierownika K-tu zajmował starszy przodownik [dalej: st. przod.] Czesław Majewski (wcz. kierownik Podkomisariatu Krukowo). W połowie 1929 r. stanowisko to objął przeniesiony z 3 IG pkom. Stefan Rogala-Kostecki²⁹, przesunięty jednak na

²⁵ Min. Skarbu, KSG – rozkaz Nr 17 z dnia 11 listopada 1929 r. (pkt 3 A poz. 5), AAN sygn. 24/5.

²⁶ na stanowisko kwatermistrza w 2. ISG Chorzele przeniesiony w końcu 1929 roku ze stanowiska Kierownika K-tu Działdowo. W okresie od 30 czerwca do 9 sierpnia 1930 r. zwolniony z pełnienia obowiązków służbowych z uwagi na powołanie na ćwiczenia oficerów rezerwy. Od 1 września 1930 r. powrócił na kier. K-tu Działdowo.

²⁷ W czerwcu 1934 r. siedziba została przeniesiona na ul. 3 Maja Nr 14. Budynek był zaopatrzony w telefon Nr 65 podłączony bezpośrednio do centrali Urzędu Pocztowego w Przasnyszu.

²⁸ 2 ISG Chorzele – Rozkaz tajny Nr 5/29r. z dnia 25 lutego 1929 r. (pkt I), ASGran. sygn. 188/356.

²⁹ Min. Skarbu, KSG – rozkaz Nr 10 z dnia 10 czerwca 1929 r. (pkt 9b), AAN sygn. 24/5.

stanowisko młodszego oficera³⁰. Do końca 1929 r. kierował nim przyjęty do SG z dniem 4 stycznia 1929 r. asp. Stanisław Wierzyński³¹, który został przeniesiony na stanowisko II oficera do Działdowa.

Krótko, bo od 5 lutego do 10 marca 1930 r. kierownikiem K-tu w Myszyńcu był kom. Leon Ordyniec³² (wyst. też jako Odyniec).

Działający dotychczas w ramach K-tu Myszyniec - Podkomisariat w Krukowie 1929 r. uzyskał samodzielność organizacyjną. W ślad za tym zmieniono też numerację komisariatów, która jednak z końcem 1930 r. przestała obowiązywać. Od sierpnia 1929 r. kierował nim asp. Henryk Empacher³³, który objął kierownictwo K-tu Krukowo. Niekompletna dokumentacja nie pozwala ustalić w pełni okresu pełnienia funkcji przez asp. Empachera. Na podstawie rozkazów z całą pewnością stwierdzić można, że z dniem 1 września 1930 r. został przeniesiony do Wielkopolskiego IO SG. Nie wiadomo jednak, czy rozkazu o przeniesieniu nie cofnięto, gdyż stanowisko kierownika K-tu Krukowo zajmował jeszcze w lutym 1931 r. tj. w czasie oddelegowania w lutym 1931 r. do Inspektoratu Okręgowego Nr VI w Warszawie.

W październiku 1929 r. K-towi w Myszyńcu podlegały placówki II linii (wywiadowcze) w: Kadzidło, Myszyniec, Ostrołęka oraz placówki I linii (graniczne): Warmiak, Dąbrowy i Pełty. Nowoutworzonemu K-towi Krukowo przyporządkowano plac. II linii Krukowo oraz plac. I linii: Cupel, Ruchaje i Zaręby.

Komisariat 3/2 Szczepkowo Borowe

Najbardziej stabilną sytuację można zaobserwować w Komisariacie Szczepkowo Bor. Od października 1928 r. do marca 1932 r. kierownikiem K-tu był asp. Stefan Mróz-Majewicz³⁴ wspomagany przez st. przod. Jana Malaka.

³⁰ Ministerstwo Skarbu, Komenda Straży Granicznej - rozkaz Nr 1 z dnia 31 stycznia 1930 r. (pkt 2 A), AAN sygn. 24/7.

³¹ Maz. IO SG – Rozkaz Nr 1 ze stycznia (data nieczyt.) 1929 r. (pkt II), CPAH we Lwowie sygn. 204/I/55.

³² Był kierownikiem K-tu Świerkocin w 3 IG Brodnica. Z dniem 30 stycznia 1930 r. przeniesiony na stanowisko Kierownika K-tu Myszyniec. Reskryptem L.KSG.1156/I/30 z dnia 10 marca 1930 r. zwolniony z SG na własną prośbę.

³³ przyjęty do SG reskryptem Ministra Skarbu L.1200/I/Tj./29 i z dniem 1 maja 1929 r. przydzielony do Mazowieckiego IO. Od 1 kwietnia 1928 r. w sztabie IO na stanowisko drugiego oficera wywiadu - pom. oficera informacyjnego. Porucznik rez. WP – z przydziałem mobilizacyjnym do 4 dyonu samochodowego. W sierpniu 1929 r. przeniesiony na wniosek Kierownika Maz. IO z K-tu 4/2 do 1/2 na stanowisko Kier. Podkomisariatu Krukowo. W lipcu 1931 r. powrócił do Maz. IO SG i został wyznaczony na kierownika K-tu Białystok.

³⁴ przyjęty do Straży Granicznej reskryptem Min. Skarbu L. 2188/Tjn z dnia 16 października 1928 r. z przydziałem do Mazowieckiego IO na stanowisko „kierownika Podkomisariatu wzgl. Komisariatu”. Rozkazem Maz. IO SG w Ciechanowie przydzielony do IG 2 na stanowisko Kier. K-tu Szczepkowo-Borowe (3/2).

W jego strukturach działały placówki II linii: Janowo i Szczepkowo Borowe oraz plac. I linii: Janowo, Górowo-Trząski, Gołębie i Bonisław.

Komisariat Działdowo

Komisariatem 4/2 a po usamodzielnieniu K-tu Krukowo w 1929 r. - 5/2 Działdowo – kierował początkowo oficer Straży Celnej - komisarz³⁵ Walerian Trafas. Po krótkim okresie urlopowania w okresie 1-28 czerwca 1928 r.³⁶ został on w końcu czerwca zwolniony ze służby w Straży Celnej³⁷ i przeniesiony do służby w administracji skarbowej³⁸. Bezpośredni powód przeniesienia wynikał z braku możliwości przemianowania do stopnia oficerskiego w Straży Granicznej, gdyż kom. Trafas nie był oficerem WP a wymóg taki postawiono, by uzyskać przemianowanie do stopnia oficerskiego w Straży Granicznej.

Stanowisko po nim objął kom. Stanisław Piotrowski. Pozostawał na nim do 5 listopada 1929 r. tj. do czasu przeniesienia na stanowisko kwatermistrza do 2 IG³⁹. Od lutego 1929 r. pomocnikiem kier. K-tu był asp. Wacław Tomaszewski⁴⁰. Po odejściu kom. Piotrowskiego kierownictwo K-tu w Działdowie przejął przeniesiony z Komendy SG pkom. Kazimierz Rosiński⁴¹. Stanowisko II oficera objął asp. Stanisław Wierzyński przeniesiony z K-tu Myszyniec.

We wrześniu 1930 r. stanowisko II oficera K-tu objął pkom. Aleksander Dąbrowski.

Wg stanu na dzień 19 października 1929 r. działdowskiemu Komisariatowi SG podlegały placówki II linii: Działdowo i Mława oraz placówki I linii: Chorap Pruski, Działdowo, Krasnołąka, Uzdowo i Wilamowo.

Do września 1930 r. w strukturach 2 ISG w Chorzelach zaszło szereg zmian organizacyjnych. W obszarze działania niektórych komisariatów podległych 2 ISG utworzono nowe placówki np. w ramach Komisariatu w Działdowie powstała placówka I linii w Białutach. W początku 1930 r. utworzono placówkę II linii Ciechanów która została podporządkowana organizacyjnie Komisariatowi w Działdowie⁴². Kolejne zmiany w dyslokacji spowodowały m.

³⁵ Maz. IO S.C. – rozkaz Nr 10/28 z dnia 24 lutego 1928 r. (pkt VIII), CPAH we Lwowie, sygn. 204/1/28.

³⁶ Tamże, Rozkaz dzienny Nr 33 z dnia 6 czerwca 1928 r. (pkt IV).

³⁷ Podstawę zwolnienia stanowił rozkaz DSG Nr 6 z dnia 18 kwietnia 1928 r. wydany na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca br. o Straży Granicznej. W oparciu o zapis art. 11 tegoż aktu prawnego - „oficerami Straży Granicznej nie mogą być osoby, nie posiadające stopnia oficera WP.”, ASGran. sygn. 188/80.

³⁸ Tamże.

³⁹ Maz. IO SG – Rozkaz Nr 74 z dnia 8 listopada 1929 r. (pkt III.3), CPAH we Lwowie sygn. 204/I/55.

⁴⁰ Tamże, Rozkaz Nr 1 ze stycznia (data nieczyt.) 1929 r. (pkt II).

⁴¹ Tamże, Rozkaz Nr 74 z dnia 8 listopada 1929 r. (pkt III.6).

⁴² Min. Skarbu, KSG - rozkaz organizacyjny Nr 1 z dnia 25 stycznia 1930 r. (L. KSG/39/I/Tj/30), AAN sygn. 24/8.

in. przyporządkowanie placówki w Uzdowie do Komisariatu Rybno działającemu w ramach 3 ISG w Brodnicy. We wrześniu 1930 r. w ramach Komisariatu Myszyniec utworzono placówkę I linii Łosicha⁴³.

Komisariat 2/2 Chorzele w latach 1928-1939

Od momentu jego utworzenia do 10 grudnia 1928 r. Komisariatem 2/2 Chorzele kierował pkom. Władysław Opałło (Opalle). W trakcie jego nieobecności we wrześniu 1928 r. obowiązki kierownika pełnił czasowo asp. Stanisław Mikulski⁴⁴ a jego pomocnikiem był przod. Leon Mazurkiewicz⁴⁵ natomiast w pocz. grudnia 1928 r. - kom. Bronisław Benit (Benita)⁴⁶. Od 10 grudnia 1928 r. obowiązki kierownika pełnił asp. Mikulski, który jednak w czerwcu 1929 r. został przeniesiony służbowo do Wielkopolskiego IO SG⁴⁷. W lutym 1929 r. pomocnikiem kier. K-tu został asp. Leon Mazurkiewicz⁴⁸ (mianowany z dniem 1 lutego⁴⁹).

Po odejściu asp. Mikulskiego kierowanie K-tem powierzono pkom. Lucjanowi Świdierskiemu⁵⁰. Funkcję tę objął w czerwcu 1929 r. i sprawował ją

⁴³ Min. Skarbu, KSG - Rozkaz Nr 6 z dnia 6 września 1930 r.

⁴⁴ przyjęty do SG z dniem 16 lipca 1928 r. reskrytem Min. Skarbu L.4418/28 z dnia 21 sierpnia 1928 r. z przydziałem do Maz. IO na praktykę. W dniu 14.IX asp. Zameldował się do służby w IG 2 Chorzele. W XI/28 r. w strukturach IG 2. Od 10 grudnia 1928 r. p.o. Kierownik K-tu Chorzele kiedy to przejął obowiązki od pkom. Opałło. Przeniesiony służbowo z IG Nr 2 do sztabu IG Nr 10 w Opalenicy na stanowisko oficera wywiadu. Rozkaz o przeniesieniu zmieniono i pkom. Mikulski został przeniesiony na stanowisko oficera wywiadu przy sztabie IG Nr 9 Wronki.

⁴⁵ W lutym 1929 r. mianowany aspirantem i przeniesiony do Wlkp. IO SG.

⁴⁶ ur. 19 maja 1897 r. w Łopusznie pow. Kielce, s. Romualda i Heleny z d. Urbańskiej. Ukończył 6 klas. gimnazjum. Podczas I wojny światowej w armii rosyjskiej. Po demobilizacji powrócił do Polski. Brał udział w wojnie 1919-1921. Początkowo jako d-ca szwadronu taborów. Następnie d-ca kompanii w 3 p. s. podhalańskich. Brał udział w walkach na Ukrainie i Polesiu m. in. w walkach o Grodno. Po zakończeniu działań wojennych w stopniu podporucznika pełnił służbę graniczną na Śląsku. Zdemobilizowany z WP 11 marca 1921 r. Od 1 września 1921 r. przyjęty do Straży Celnej. Ukończył Szkołę SC w Zambrowie a następnie pełnił służbę na stanowisku kierownika K-tu Chorzele i kier. K-tu Dąbrowy w ramach ISG Chorzele. W okresie od 19 listopada 1928 r. do 31 marca 1929 r. – kier. K-tu Myszyniec.

⁴⁷ Min. Skarbu, KSG – rozkaz Nr 10 z dnia 10 czerwca 1929 r. (pkt 3), AAN sygn. 24/5.

⁴⁸ Z dniem 1 lutego mianowany aspirantem SG (dekret Min. Skarbu KSG L.dz. 260/I/Tj/29 z dnia 13 lutego 1929 r.). Następnie w marcu 1928 r. przeniesiony do Wlkp. IO.

⁴⁹ Maz. IO SG – rozkaz Nr 13 z dnia 26 lutego 1929 r. (pkt II.1), CPAH we Lwowie sygn. 204/I/55.

⁵⁰ ur. 25 grudnia 1896 r. Od kwietnia 1928 r. pełnił służbę w 1 ISG na stanowiskach kier. K-tu Wincenta a nast. Kolno. Żonaty. Porucznik rez. WP – przydział mob. 65 pp. Przeniesiony z IG Nr 1 do IG Nr 3 na stanowisko kierownika K-tu Krotoszyny. Agendy objął w dniu 23 lipca 1929 r.. Rozkaz o przeniesieniu do IG 3 zmieniono kierując go do objęcia stanowiska kierownika K-tu w Chorzelach (IG 2). W strukturach IG Przasnysz pełnił służbę do jesieni 1932 r. W tym czasie otrzymał bardzo dobre noty od przełożonych. W ocenie insp. Millera „Dobry kierownik komisariatu. W służbie wymagający i surowy.”. Otrzymał prawo noszenia Odznaki Pamiątkowej SG. W październiku 1932 r. przeniesiony służbowo do Pom. IO SG na kier. K-tu Puck. W dniu 2 października 1932 r. opróżnił mieszkanie służbowe Nr 4 w budynku wynajętym przez Skarb Państwa w Chorzelach składający się z 2 pokojów i kuchni o łącznej powierzchni 60 m. kw.

do października 1932 r. tj. do przeniesienia na teren Pomorskiego IO SG gdzie objął stanowisko kierownika K-tu w Pucku⁵¹ - wg niektórych źródeł w III/33 r.

Od kwietnia 1933 r.⁵² kierownikiem K-tu Chorzele został pkom. Mieczysław Witaszek⁵³. Funkcję tę sprawował jednak dość krótko, bo już 12 grudnia 1934 r. objął kierownictwo i agendy K-tu Krotoszyny⁵⁴.

Następnie kierownikiem K-tu Chorzele został pkom. Jerzy Piątaszewski⁵⁵. 7 grudnia 1934 r. otrzymał przydział na mieszkanie służbowe Nr 4 w budynku wynajętym przez Skarb Państwa w Chorzelach składające się z 2 pokoiów i kuchni o łącznej powierzchni 60 m kw.⁵⁶. Na stanowisku tym pozostawał do 5 sierpnia 1937 r. kiedy został przeniesiony do Wlkpolskiego IO SG i wyznaczony na stanowisko Kier. K-tu Bralin⁵⁷.

W tym czasie do Chorzel powrócił pkom. Leon Mazurkiewicz⁵⁸. Na obszar Maz. IO SG przeniesiony 5 sierpnia 1937 r. na własną prośbę za zwrotem faktycznie poniesionych kosztów przesiedlenia z Wlkp. IO SG Przydzielony na stanowisko Kier. K-tu Chorzele w IG Przasnysz. 19 sierpnia 1937 r. otrzymał przydział na mieszkanie służbowe Nr 4 w budynku wynajętym przez Skarb Państwa w Chorzelach składające się z 2 pokoiów i kuchni o łącznej powierzchni 59,10 m. kw. Swoją funkcję sprawował przez 2 lata. Z dniem 12 sierpnia 1939 r. odszedł do Śląskiego Okręgu SG na stanowisko kwatermistrza Komendy Obwodu Chorzów.

⁵¹ Świdzki Lucjan – akta osobowe – Lista kwalifikacyjna za 1933 r. ASGran. sygn. 196/4557.

⁵² Maz. IO SG – rozkaz Nr 8 z dnia 8 kwietnia 1933 r. (pkt II 2), ASGran. sygn. 188/7.

⁵³ ur. 3 stycznia 1895 r. Od 1 lutego 1928 r. w Straży Celnej. Do VI/28 r. w Pom. IO SC – w stopniu przodownika. Z dniem 1 lipca 1928 r. mianowany starszym przodownikiem w X stopniu służb. Podporucznik rez. piech. – przydział mob. 67 pp. Do służby w SG przyjęty reskryptem Min. Skarbu L. 3302/Tj/28 z dnia 11 grudnia 1928 r. i przydzielony do Wlkp. IO. Przeniesiony z Wlkp. IO z dniem 15 marca 1930 r. na stanowisko p.o. Kier K-tu Krukowo w IG Przasnysz. W 1930 r. porucznik rez. WP – przydział mob. 70 pp. Otrzymał prawo noszenia Odznaki Pamiątkowej SG. W związku z przeniesieniem siedziby K-tu Krukowo do m. Zaręby z dniem 2 marca 1932 r. objął kier. K-tu Zaręby. Z dniem 24 września 1932 r. oddelegowany na II kurs doszkolenia oficerów niższych stopni w CSSG⁵³. W IV/33 r. przeniesiony służbowo w obrębie IG Przasnysz z K-tu Zaręby na kier. K-tu Chorzele. 7 grudnia 1934 r. opróżnił mieszkanie służbowe Nr 4 w budynku wynajętym przez Skarb Państwa w Chorzelach składające się z 2 pokoiów i kuchni o łącznej powierzchni 60 m kw.

⁵⁴ Inspektorat Straży Granicznej Brodnica – rozkaz Nr 17 z dnia 22 grudnia 1934 r. (pkt IV 2), ASGran. sygn. 188/78.

⁵⁵ Na obszar Mazowieckiego IO SG przeniesiony z Centralnej Szkoły Straży Granicznej. Przydzielony do IG Brodnica na stanowisko kier. K-tu Rybno a nast. do XII/34 r. K-tu Krotoszyny. W XII/34 r. w korespondencji wywiad. występował pod pseudonimem „Eisner”. 2 grudnia 1934 r. zdał kierownictwo K-tu Krotoszyny. 7 grudnia 1934 r. otrzymał przydział na mieszkanie służbowe Nr 4 w budynku wynajętym przez Skarb Państwa w Chorzelach składające się z 2 pokoiów i kuchni o łącznej powierzchni 60 m kw. Funkcję kier. K-tu Chorzele pełnił do 5 sierpnia 1937 r. kiedy został przeniesiony na własną prośbę i koszt za zwrotem faktycznie poniesionych kosztów przesiedlenia do Wlkp. IO SG i wyznaczony na stanowisko Kier. K-tu Bralin. W związku z przeniesieniem w dniu 17 sierpnia 1937 r. opróżnił mieszkanie służbowe Nr 4 w Chorzelach.

⁵⁶ Maz. IO SG – rozkaz Nr 3 z dnia 9 lutego 1935 r. (pkt XII a), ASGran. sygn. 188/9.

⁵⁷ Maz. IO SG – rozkaz Nr 18 z dnia 9 sierpnia 1937 r. (pkt III A b 1), ASGran. sygn. 188/11.

⁵⁸ Do służby w Maz. IO SG powrócił w sierpniu 1937 r. i otrzymał przydział na stanowisko kierownika K-tu Chorzele. W sierpniu 1939 r. przeniesiony służbowo do Śląskiego Okręgu SG na stanowisko kwatermistrza Komendy Obwodu Chorzów.

Dość krótko na stanowisku kier. K-tu Chorzele pozostawał asp. Marian Stryczniewicz⁵⁹. W dniu 29 marca 1939 r. przeniesiony służbowo ze Śląskiego Okręgu SG⁶⁰. Już 12 lipca 1939 r. został przeniesiony służbowo do K-tu Zaręby na stanowisko p.o. K-dta K-tu.

Niewiele wiadomo o ostatnim komendancie K-tu SG w Chorzelach. Od 12 sierpnia 1939 r. p.o. Kmdta K-tu został asp. Jan Pększyc przeniesiony z Pom. Okr. SG⁶¹.

W październiku 1929 r. chorzelskiemu K-towi podlegały plac. II linii: Chorzele i Przasnysz oraz plac. I linii: Chorzele, Sosnówek i Wasiły-Zygny.

Placówka II linii (wywiadowcza) Chorzele

Przodownik Roman Stuszewski – kierownik placówki Chorzele

Od początku też w strukturach Straży Granicznej w Chorzelach funkcjonowała realizująca zadania wywiadowcze – placówka II linii. Od listopada 1928 r. kierował nią przeniesiony służbowo z plac. Górowo-Trząski w K-cie 3/2 Szczepkowo Borowe przodownik⁶²/st. przod. Roman Stuszewski⁶³. W działalności Straży Granicznej w Chorzelach to postać dość charakterystyczna. Funkcję kierownika plac. II linii pełnił do maja 1933 r. kiedy został przesunięty na stanowisko kier. plac. I linii a następnie w marcu 1937 r. na stanowisko szefa i z-cy K-tu Chorzele⁶⁴. W budynku placówki granicznej zajmował mieszkanie służbowe Nr VI/18,19,20,21,22 o pow. 56,61 m² złożone 2 pokojów, kuchni, przedpokoju i

⁵⁹ ur. 6 września 1913 r. W 1937 r. w stopniu st. strażnika pełnił służbę graniczną w Śl. IO SG - K-t Tarnowskie Góry. W ocenie kom. Blachani „dobry instruktor i wykonawca, umie w przystępny sposób nabyte wiadomości przekazywać innym...”. Uznany też jako „Dobry materiał na oficera Str. Gr.”. W dniu 29 marca 1939 r. przeniesiony służbowo z Śl. Okr. SG do K-tu Chorzele. W ramach Obwodu SG Przasnysz przeniesiony służbowo w dniu 12 lipca 1939 r. z K-tu Chorzele do K-tu Zaręby na stanowisko p.o. K-dta K-tu. Z dniem 7 sierpnia 1939 r. wyznaczony na stanowisko młodszego oficera K-tu Zaręby.

⁶⁰ Min. Skarbu, KGSG – rozkaz Nr 3 z dnia 20 kwietnia 1939 r. (pkt 6), CPAH we Lwowie sygn. 204/1/227.

⁶¹ Tamże, Rozkaz Nr 7 z dnia 15 sierpnia 1939 r. (pkt 4A poz. 10).

⁶² Przemianowany z dniem 1 października 1928 r. na podstawie rozkazu Maz. IO Nr 69 z dnia 10 października 1928 r. ASGran. sygn. 188/2.

⁶³ 2 Inspektorat Straży Granicznej – Meldunek sytuacyjny Nr 105/28r z dnia 27 listopada 1928 r. CAW sygn. I.371.8/A.504.

⁶⁴ Maz. IO SG – rozkaz Nr 6 z dnia 24 marca 1937 r. (pkt VI), ASGran. sygn. 188/11.

spizarni, które opróżnił w dniu 10 listopada 1936 r.⁶⁵ zajmując mieszkanie Nr IV/10,11,12,13,14⁶⁶.

Placówka I linii (graniczna) Chorzele

W trakcie wizyty Prezydenta RP placówka I linii kierował starszy strażnik/przod. Michał Jebas (na plac. Chorzele I od V/28 r. – do VI/35 r.). W trakcie jego służby w dniu 26 maja 1930 r. Prezydent Ignacy Mościcki przybył do Chorzel ok. godz. 11-tej w asyście przedstawicieli władz i oficerów Straży Granicznej. Po powitaniu przed frontem kompanii honorowej dowodzonej przez pkom. Lucjana Świderskiego udał się do granicy a następnie zwiedził placówkę I linii Chorzele oprowadzany przez kierownika placówki.

W budynku istniejącym do dzisiaj - oprócz pomieszczeń służbowych mieściły się mieszkania strażników. Samotni zamieszkiwali w trybie skoszarowanym, zaś strażnikom z rodzinami przydzielano mieszkania samodzielne. Wszyscy mieli prawo do korzystania z pomieszczeń

⁶⁵ Inspektorat Straży Granicznej Przasnysz – rozkaz Nr 13 z dnia 12 grudnia 1936 r. (pkt VIII 15), ASGran. sygn. 199/355.

⁶⁶ Tamże, (pkt VIII 18).

gospodarczych oraz działek ogrodowych na których rosły drzewa owocowe i uprawiano warzywa.

Wśród strażników pełniących służbę w Chorzelach byli m. in. st. przod. Edward Filipowicz (od I/36 r. – do V/37 r.), Teodor Garnicz-Garnicki (od V/28 r. – do XII/29 r.), przod. Kazimierz Filipczak (od II/32 r. – do II/33 r. – kier. plac. Chorzele I), Maksymilian Jasik (od X/35 r. – V/37 r.), Stanisław Korpys (od V/33 r. – do III/37 r.), starsi strażnicy: Antoni Anuszewski (od XI/36 r. – do VII/38 r.), Franciszek Bagniewski (od X/31 r. – do X/32 r. – kier. post. Maków), Franciszek Brzeski (od II/33 r. z-ca kier. plac.), Henryk Kopeć (od III/28 r. – III/37 r.), Artur Kozłowski vel Różycki (od II/31 r. – do III/37 r.), Wojciech Kubiak (od X/30 r. – do III/37 r.), strażnicy: Marian Andrzejewski⁶⁷, Szczepan Bajer⁶⁸ (VI/32 r. – V/37 r.), Julian Błaszowski (od IV/28 r. – do III/33 r.), Zygmunt Borkowski⁶⁹ (od XI/28 r. – do I/32 r.), Władysław Buśko⁷⁰ – przewodnik psa służbowego „Herta” (od VIII/35 r. – do IX/38 r.), Antoni Chmielewski⁷¹ (od X/28 r. – XI/35 r.), Władysław Citkowicz-Jurkiewicz (od XII/31 r. do III/37 r.), Jan Dąbrówka (od III/28 r. – do VI/38 r.), Ignacy Dębski (Dembski) (od II/29 r. – VII/37 r.), Jan Filuś (od IV/30 r. – do VII/38 r.), Franciszek III Frąckowiak (od III/31 r. – II/39 r.), Stanisław Gwoździak (od X/28 r. – do II/29 r.), Adam Josiak (od IV/33 r. – do VII/35 r.), Jan II Kamiński (od VIII/28 r. – do XII/38 r.), Alfons Karpowicz (od II/32 r. – do VIII/38 r.), Józef Karwasiński (od X/28 r. – do I/38 r.), Antoni Kasproicz (od VIII/28 r. – do VIII/33 r.), Teodor Kot (od I/35 r. – do I/39 r.) i in.

⁶⁷ We wrześniu 1930 r. otrzymał zezwolenie na zawarcie związku małżeńskiego z p. Kazimierą Białobrzeską c. Kazimierza i Marianny z Dudków – zob. Maz. IO SG – rozkaz Nr 26 z dnia 1 września 1930 r. (pkt VIII), ASGran. sygn. 188/4.

⁶⁸ W lipcu 1930 r. otrzymał zezwolenie na zawarcie związku małżeńskiego z wdową Bronisławą Domżałową z d. Kurowską c. Teofila i Marianny z Bienkowskich – zob. Maz. IO SG – rozkaz Nr 22 z dnia 30 lipca 1930 r. (pkt IV), ASGran. sygn. 188/4.

⁶⁹ W listopadzie 1928 r. przeniesiony na plac. Sosnówek.

⁷⁰ W VI/38 r. otrzymał zezwolenie na zawarcie związku małżeńskiego z p. Anną Kiczówną c. Pawła i Zofii z Turków. Do zaślubin doszło w dniu 10 lipca 1938 r. w budynku strażnicy zajmował mieszkanie Nr III/7-9 o pow. 36,31 m² złożone z pokoju, kuchni i spiżarni.

⁷¹ Przydzielony do służby na plac. I linii Chorzele z dniem 1 października 1928 r.

Strażnica w Chorzela - z.b. Tow. Przyjaciół Chorzela

Granica

W obszarze dział 2 ISG znajdował się odcinek granicy o długości 134 km (od słupa V.094 – granica plac. Pudełko K-t Myszyniec do kamienia granicznego I.090 obejmującego teren plac. Krasnołęka K-t Działdowo). Na odcinku K-t Działdowo granicę państwową stanowiły pola uprawne z małymi kępami lasu. Teren sam silnie pofałdowany, co w dużej mierze sprzyja rozwojowi przemytnictwa, ponieważ przestępcy po przekroczeniu granicy znajdują dogodnie ukrycie w terenie.

W treści rozkazu Nr 9 Komendanta SG ustalono terytorialny zasięg działania inspektoratów granicznych. IG Przasnysz – „od wschodu granica I.G. Stawiski, od zachodu plac. Uzdowo włącznie”.

Wschodnia część odcinka granicznego chronionego przez IG Chorzele – teren K-tu Myszyniec biegła przez tereny zalesione przecinane nielicznymi ciekami wodnymi.

Zachodni odcinek granicy chronionej przez IG Chorzele podlegał właściwości K-tu Działdowo. Granica państwowa przebiegała przez pola uprawne z małymi kępami lasu. Teren graniczny był silnie pofałdowany, co utrudniało skuteczną ochronę granicy i sprzyjał rozwojowi przemytnictwa.

Pomimo tych przeszkód strażnicy IG Chorzele w realizacji zadań odnotowali szereg sukcesów.

We wrześniu 1928 roku najlepsze wyniki w zakresie zwalczania przemytu towaru uzyskał komisariat w Myszyńcu, który udaremnił przemyt o wartości 6.786 zł 64 gr.⁷². Bardzo dobre wyniki działań K-tu osiągnięto też w czerwcu 1929 roku udaremniając przemyt towarów o wartości 85.500 zł.⁷³. Najwyższą nagrodę za zwalczanie przemytnictwa w 1929 r. w wysokości 1.200 zł przyznano przod. Teodorowi Garnicz-Garnickiemu z Kom. 2/2 IG Chorzele⁷⁴.

Kadra

Poziom obsady etatowej w Komisariatach SG ustalono następująco: 1 kierownik w stopniu komisarza i 1 pomocnik w stopniu starszego przodownika⁷⁵. Stanowisko kierownika Podkomisariatu przewidziano dla aspiranta wspieranego przez pomocnika w stopniu przodownika.

Etat placówek I linii (granicznych) określono na poziomie 13 strażników, w tym: 1 komendant w stopniu przodownika, 2 starszych strażników i 10 strażników⁷⁶.

Przywiązywano wagę do należytego zagospodarowania kapitału ludzkiego. W obszarze spraw kadrowych Maz. IO bardzo często pojawia się korespondencja dot. posiadanych przez strażników umiejętności. W zasobach formacji poszukiwano posiadających uprawnienia do kierowania samochodami, motocyklami, łodziami motorowymi, radiotelegrafistów, marynarzy⁷⁷.

Ustanowienie w służbie oficerów i szeregowych SG było możliwe w etacie przewidzianym dla żonatych lub samotnych. Regulacje w tym zakresie miały dość szczególny wymiar. Zostały uregulowane rozporządzeniem Ministra Skarbu. W wypadku strażników pozostających w służbie jako samotnych (np. kawalerów) zmiana stanu cywilnego wymagała po pierwsze - zgody przełożonych (a ta nie zawsze miała miejsce) a po drugie – wolnych etatów przewidzianych dla żonatych strażników. Szeregowy ubiegający się o

⁷² Rozkaz dzienny Nr 68 Maz. IO SG z dnia 6 października 1928 r. ASGran. sygn. 188/2.

⁷³ Tamże.

⁷⁴ Rozkaz Maz. IO SG Nr 16 z dnia 6 marca 1929 r., CPAH we Lwowie, sygn. 204.I.55.

⁷⁵ Załącznik do rozkazu organizacyjnego Nr 1 z marca (brak daty) 1928 r. AAN sygn. 24/4.

⁷⁶ Tamże.

⁷⁷ Min. Skarbu, Dowództwo Straży Granicznej – rozkaz Nr 61 z dnia 1 października 1928 r. (pkt 11), AAN sygn. 24/2).

zezwole nie musiał spełniać określone warunki: mieć ukończone 24 lata, co najmniej 3 lata służby w Straży Celnej lub Straży Granicznej oraz nieposzlakowaną opinię narzeczonej (Rozp. Ministra Skarbu z dnia 3 czerwca 1929 r. w sprawie zawierania małżeństw przez oficerów i szeregowych Straży Granicznej). Zezwolenie na zawarcie związków małżeńskich przez strażników było poprzedzone analizą sytuacji rodzinnej strażnika oraz sprawdzeniem przez odpowiednie służby kandydatki na małżonkę. Zgoda na zawarcie związku małżeńskiego była podawana do wiadomości w treści rozkazów Komendy Straży Granicznej i dotyczyła wszystkich strażników w tym też oficerów.

Precyzyjna ilość strażników pełniących służbę w Chorzelach nie jest możliwa do ustalenia. O ile istnieje taka możliwość w przypadku IG Łomża lub IG Brodnica, to w odniesieniu to IG Chorzele a po 1930 r. IG Przasnysz takiej możliwości nie ma z uwagi na brak zachowanej dokumentacji. Można więc ją jedynie szacować wykorzystując nieliczne zachowane ewidencje komisariatów np. działdowskiego liczącego 109 strażników pełniących służbę na placówkach i komisariatach. Z pewnością nie była mała aczkolwiek ilość strażników w poszczególnych jednostkach była różna. Liczba strażników (oficerów i szeregowych) w Mazowieckim IO SG oscylowała pomiędzy 845 a 880 strażników. Szacuje się, że średnio na IG przypadać mogło ok. 250 uwzględniając specyfikę terenu, szkolenia, obowiązki sztabowe, fluktuację, itp. Podany stan osobowy dot. wszystkich komisariatów i placówek z terenu IG Chorzele. Tę ilość strażników potwierdzałyby stany uzbrojenia sąsiednich IG.

Abstract

Funkcjonowanie systemu ochrony granic II RP wymagało zapewnienia dobrej organizacji struktur terenowych Straży Granicznej. Proces ten miał szczególne znaczenie na północnym odcinku granicy polsko-niemieckiej przebiegającej przez zróżnicowany teren pogranicza z Prusami Wsch. pozbawionego najczęściej naturalnych przeszkód. Szczelność granic zapewniała skuteczną ochronę monopolu Państwa m. in. cukrowego, spirytusowego, tytoniowego i in. Gwarancją tej szczelności dawała dobrze zorganizowana i świadoma kadra strażników.

Treść artykułu jest wynikiem badań obejmujących działalność Mazowieckiego IO SG i jego struktur, w tym komisariatu i placówek w Chorzelach. Prezentacja struktur Straży Granicznej w Chorzelach, postaci strażników pełniących służbę graniczną i wywiadowczą oraz roli jaką odgrywali w służbie i lokalnych społecznościach ma w zamiarze Autora przywrócić pamięć o ludziach i zdarzeniach, które stanowią wspólny zbiór historii: formacji i lokalnej społeczności.

Słowa kluczowe: II RP, Straż Graniczna, Mazowiecki Inspektorat Okręgowy SG w Ciechanowie, inspektorat graniczny, komisariat, placówka, Chorzele, służba graniczna, strażnicy.

Tekst zatwierdzony do druku w periodyku „Studia Mazowieckie” Nr 3/2017 i ogłoszony w dniu 6 października 2017 r. w Zespole Szkół Powiatowych na uroczystości 65-lecia Liceum Ogólnokształcącego w Chorzelach.